

Bokanmeldelse

Lars E. F. Johannessen, Tore Witsø Rafoss og Erik Børve Rasmussen

Hvordan bruke teori? Nyttige verktøy i kvalitativ analyse

Oslo: Universitetsforlaget 2018

ISBN: 9788215029016

Karin Widerberg

Professor emerita

Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo

karin.widerberg@sosgeo.uio.no

Forfatterne av denne boken har helt rett: alle studenter som skal skrive en oppgave i et samfunnsvitenskapelig fag, spør hvordan de skal bruke teori. Selv har jeg alltid sett spørsmålet som et tegn på mangler ved undervisningens opplegg og innhold – at man lærer teori og metode hver for seg og på en abstrakt måte, i stedet for å vise hvordan de henger sammen og tar seg ut i praksis. Men forfatterne av denne boken har valgt å ikke starte der, med metodologien og relasjonen mellom epistemologi, teori og metode. Slike bøker har vi allerede, mener de. De har i stedet valgt ut noen bestemte teorier som de mener vil kunne være til nytte for de fleste studenter, for så å vise hvordan disse kan oversettes til empiriske spørsmål. Jeg må tilstå at min umiddelbare reaksjon var negativ. Nok en bok som usynliggjør sammenhengen mellom epistemologi, teori og metode, tenkte jeg. Som fremstiller det som om man kan plukke litt her og der av både teorier og metoder uten å bekymre seg om hvordan de epistemologisk henger sammen. Min skepsis ble ikke mindre da jeg så hvor ferske forskere disse forfatterne var. Så dristige er bare de unge mennene, tenkte jeg.

Men så leser jeg kapittel etter kapittel med stadig større interesse og begeistring. Det forfatterne gjør fungerer faktisk riktig godt! Så hva er det da de har gjort?

Etter et innledende kapittel (kap. 2) hvor et overordnet blikk på teori og analyse presenteres, og hva ordene betyr og hvordan teori kan lette og lede analysearbeidet diskuteres, følger de utvalgte teoriene. Disse er: diskurs, fortellinger, kategorier, metaforer, retorikk, roller, semiotikk og tematisk analyse. Hver teori får et kapittel som forfatterne mener kan leses i valgfri orden. Valget av teorier er et uttrykk for den sosialkonstruktivistiske holdningen som gjennomsyrrer hele teksten og som jeg tror er det som gjør at det fungerer. Det er

nettopp det at de hele tiden spør hvordan noe gjøres og ikke tar noe for gitt som får leseren til å se hvordan man må gå frem hvis man ønsker å oppdage noe nytt. Og jeg synes at flere av de teoriene de valgt ut, særlig retorikk, metaforer og semiotikk, er viktige tilskudd til de andre teoretiske angrepsmåtene som det forventes at vi bruker innenfor samfunnsvitenskapene (roller, diskurs, fortellinger, tematisk analyse og kategorier).

Men det som imponerer mest og som gjør det enkelt og morsomt å lese boken, er selve formen og tonen. Dagsaktuelle og viktige temaer innleder hvert kapittel. Jens Stoltenbergs tale på Rådhusplassen den 25. juli, tre dager etter Utøya, blir brukt for å vise hva slags analyse man kan gjøre med fortellerteori. Og Bill Clintons opptreden på en tv-sending fra Det hvite hus 26. januar 1998, hvor han sier: «I did not have sexual relations with that woman», blir brukt for å belyse retorikkens muligheter som analyseverktøy. Etter slike eksempler følger først litt allment om teorien og dens begreper før man går løs på eksemplet med empiriske spørsmål. Hvert kapittel oppsummeres med en samling spørsmål som kan være brukbare innenfor akkurat den teoretiske retningen og avsluttes med en detaljert eksempelanalyse; f.eks. diskursanalyse av tv-dokumentarserien «Født i feil kropp». Et flott grep som gjør det til både spennende og lærerik lesing. Og de skriver godt!

Etter å ha lest hele boken, sitter man igjen med en glede og stolthet over faget sitt. Forfatterne viser virkelig hva samfunnsvitenskapelig teori kan få oss til å se og oppdage. Man blir ganske enkelt imponert over alle disse teoriene og hvor fruktbare de er for å få oss til å problematisere det vi tar for gitt. Så langt vi har kommet innenfor samfunnsvitenskapene! Hvilken kunnskapsmessig rikdom! Og så morsomt det er å jobbe empirisk med teori!

Dette er altså en spenstig bok jeg vil anbefale alle samfunnsvitere å lese, både lærere og studenter. En bok jeg tror oppgaveskrivende studenter vil ha stor glede av å bruke. I dagens lærebok- og undervisningslandskap, hvor metodologi ikke er noen ledestjerne, fyller den et tomrom. Likevel mener jeg at akkurat dette temaet, at teori og metode «egentlig» henger sammen, burde vært tatt opp i bokens innledende kapittel. Det er naturlig nok også enkelte forståelser jeg er kritisk til, f.eks. når de skriver at man skal undersøke hva «teksten gjør» og «hvordan den gjør det» (s. 65, 76). Tekster er ikke subjekter, det er mennesker som gjør noe med tekstene, og det er jo nettopp derfor det ikke er noen automatikk mellom hva teksten sier og de handlinger som følger av å ta den i bruk. Visst kan vi si noe om hva teksten muligjør eller umuliggjør, men vil vi vite hva teksten betyr i praksis, må vi studere hvordan mennesker bruker den. Er man institusjonell etnograf, slik jeg selv er, ville man si at teksten gjør noe «actionable», men at det er nettopp menneskers «actions» i relasjon til tekster som skal stå i fokus. Ettersom institusjonell etnografi er «a Method of Inquiry» med en uttalt sammenheng mellom kunnskapssyn og empirisk design, kunne man ønsket at forfatterne hadde presentert også dette perspektivet i en bok som nettopp reiser spørsmålet: Hvordan bruke teori?